

Är Resmo den äldsta stenkyrkan i det dåvarande Sverige?

Av Ragnhild Boström

1. Restaureringen 1992

Ett av de sällsynta tillfällena, då man kan få titta i facit, dvs studera murverket i en kyrka, som man redan har skrivit om,¹ emotes med stor förväntan, men också med en viss bävan. 1992 rengjordes ytterfasaderna på Resmo kyrka, efter mer än 25 års diskussioner om vad som skulle göras med dem. Uppmättningsarbete, fotodokumentation och murverksanalyser utfördes på ett förtjänstfullt sätt av Eeva Rajala och Torbjörn Sjögren vid länsmuseet i Kalmar samt av Mikael Delden,² och själv kunde jag vid flera tillfällen följa arbetet, innan fasaderna åter täcktes med puts och kalkades. Dokumentationsmaterialet, som förvaras i Kalmar, visar för all framtid ett ålderdomligt och märkligt murverk, som sedan 1992 är dolt under puts och kalk.

2. Den äldsta anläggningen. Period I

Kyrkans äldsta byggnadshistoria (fig. 1-3, 6:B) är nu bekräftad genom undersökningen 1992. Efter en grundläggning av hela kyrkan, även västtornet, byggdes i ett sammanhang ett kor med en rymlig absid samt, för förbandets skull, nederdelen av långhusets östliga hörn och ca 4 m av dess sträckmurar (fig. 1, 2 och 6:B). Tre etapper kan alltså urskiljas.

Det är ca 95 cm tjocka skalmurar, utom i tornet, vars murar är ca 165-175 cm tjocka (SvK 203 fig. 67), murade i ett smält och oregelbundet förband av dels

röd kalksten, dels vit eller ljusgrå sandsten, båda funna som marksten, samt gulbrun, porös och lätt kalktuff, vilken inte förekommer i den öländska natu-

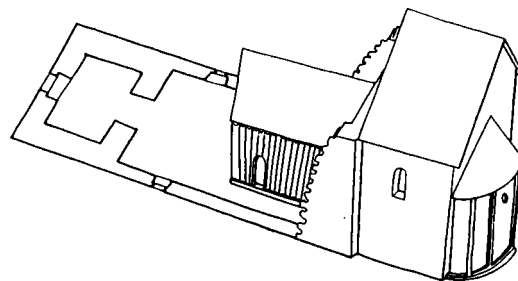

Fig. 1. Resmo kyrka. Den första etappen av period I, 1070-1080-talet? (jfr. fig. 6:B). Skala 1:500. Fig. 1-5 rekonstruktioner av R Boström reviderade av A Hildebrand 1996.

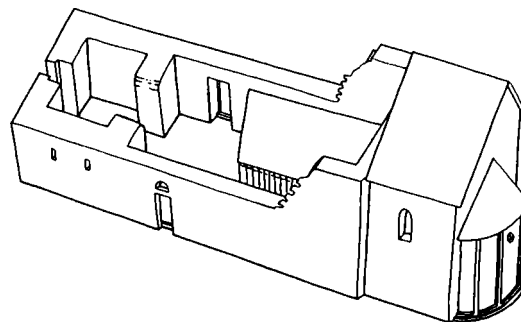

Fig. 2. Andra etappen (jfr. fig. 6:B). Skala 1:500.

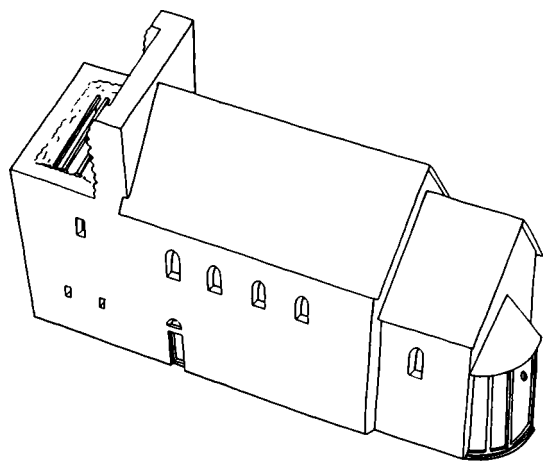
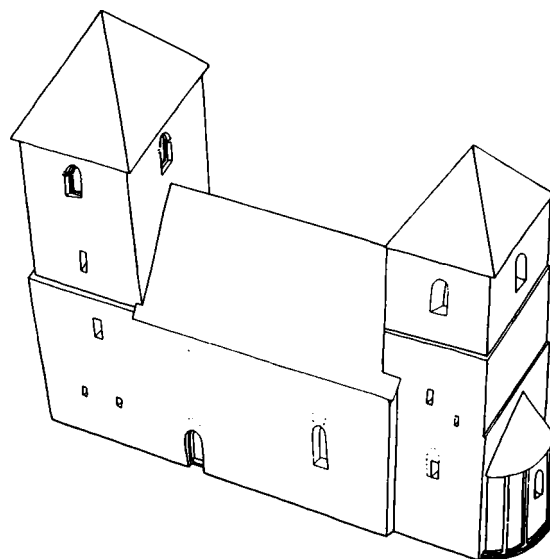

Fig. 3. Tredje etappen, 1100-talets första år. Skala 1:500.

FFig. 5. Klövsadelskyrkan, ca. 1230-1240 (jfr. fig. 6:D). Skala 1:500.

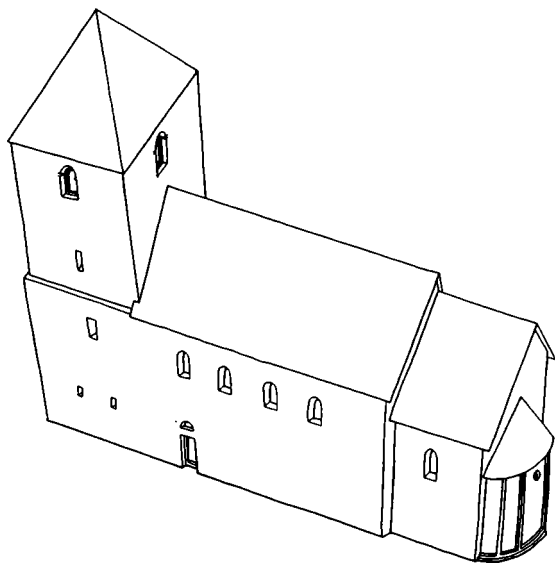

Fig. 4. Period II, kyrkans fullbordande, 1200-talets början. Skala 1:500.

ren, utan måste vara hämtad från Skåne, Gotland eller Danmark. Kalkstenen är dels marksten («åkersten»), vald eller lätt bearbetad, dels s k bergsten, i stenbrott bruten sten, som också är bearbetad, tukad eller huggen med kantslag. Kalkstenen är enligt traditionen bruten på Alvaret, den vidsträckta kalkheden öster om kyrkan.

»Det ursprungliga murbruket kan generellt beskrivas som enhetligt, med jämn sammansättning. Det är gult till rödgult (säkerligen beroende på järnoxid i kalkstenen) och av lokal kalk med rester av träkol. Sanden är grov till grusig. Bruket är av mycket god kvalitet och måste bedömas som relativt fett. Hårdheten, utan porösa inslag, visar på en mycket väl utförd slagning och slutlig karbonisering« (Rajala och Sjögren). – Fasaderna har distinkt kvaderrits

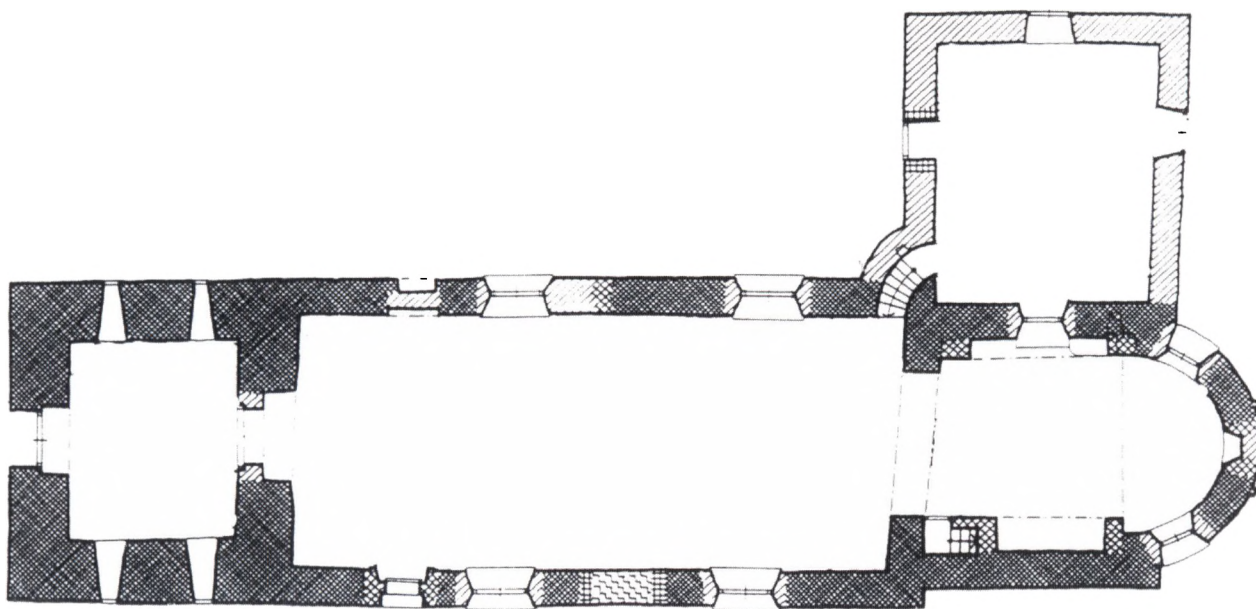

Fig. 6. Plan. Uppmätning, skala 1:200 (SvK 203 fig. 30). – B De tre äldsta etapperna (fig. 1-3). – C Kyrkans fullbordande, period II (fig. 4). – D Klövsadelskyrkan (fig. 5; jfr. fig. 6:D). – G 1700-talet. – H 1800-talet. – K 1900-talet.

ända upp till halva murhöjden (SvK 203 fig. 36, 37, 51).

Absidens fasad har indelats av fyra delvis bevarade lisener, 14×14 cm i genomskärning, ställda på övre steget av en avtrappad sockel samt nående upp till en taklist av sandsten (fig. 7, 18, 21).³ Skuggan av en smal, V-formad ränna markerar gränsen mellan taklistens platt och hålkål (fig. 7). Delar av södra si-

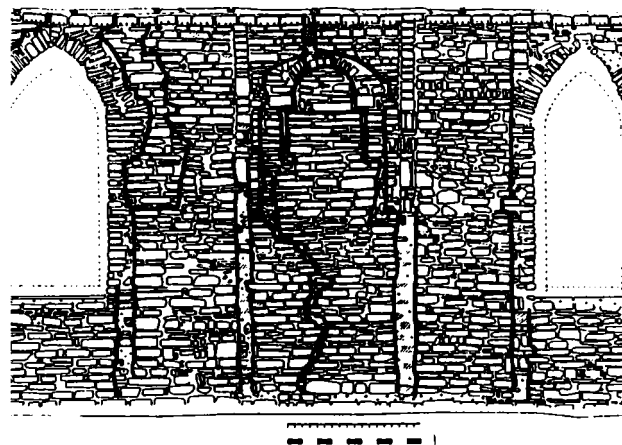

Fig. 7. Absidens fasad, utbredd uppmätning, skala 1:100, KLM 1992. – I mitten spår av två sekundära, olika gamla fönster från medeltiden samt en bred sättspricka, som fortsätter genom absidens valv och korets östgavel (jfr. fig. 8). T v därom spår av ett tvädelat, gotiskt fönster. De spetsbågiga fönstren från 1785.

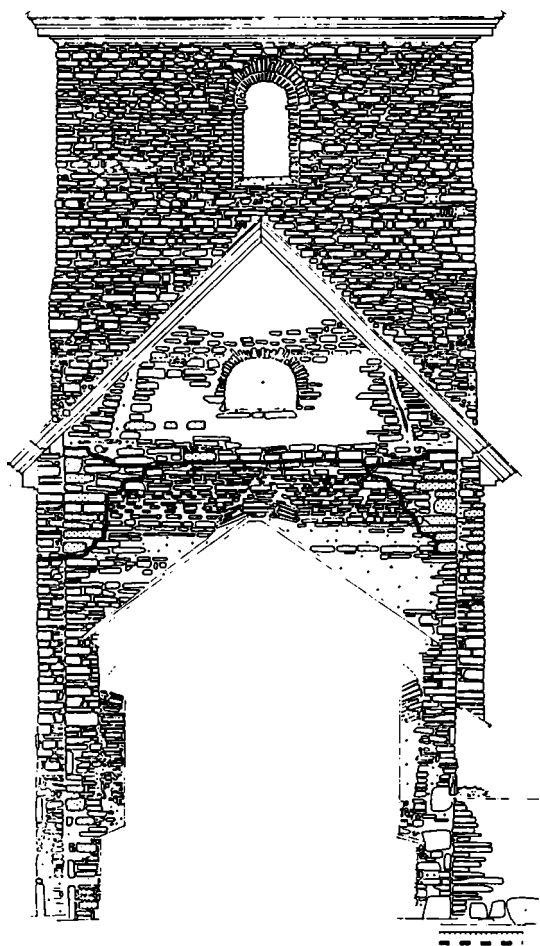

Fig. 8. Fasad mot öster: Uppmätning, skala 1:150, KLM 1992. Korets gavhöste ombyggt 1826. Murverket omedelbart ovanför absidtakets spets består i stor utsträckning av kalktuff. Den böjda konturen på västtornets syd-östra hörn markerar gränsen mellan tredje etappen av period I (fig. 3) och period II (fig. 4). Översta delen av korets murar är rester av klövsadelskyrkans östtorn (fig. 5).

dans remstycke är ursprungliga, av krumvuxen ek och skarvade halvt i halvt (fig. 21).

Absidens av allt att döma ursprungliga rundfönster, av ljus sandsten (fig. 19 eller SvK 203 fig. 69-70) fick 1826 en ny användning i en profan byggnad, strax öster om kyrkogården. – Absiden ligger i tydligt förband med koret (fig. 20).

Nederdelen av korets och långhusets östliga hörn är nedtill och upp till ca 4 m över marken murade på ett primitivt sätt, som på avstånd liknar riktiga hörnkedjor, men vid närmare påseende består av tunna skivor av kalksten och kalktuff, fastmurade mot hörnen (fig. 22). Tack vare det sega kalkbruket har de ändå hållit i mer än tusen år!

Från ca 4 m över marken och uppåt vidtager prydliga hörnkedjor av tuktad kalksten (fig. 8, 9, 12).

Murverket i nedre delen av koret karakteriseras av flera tunna skift av långa stenar, omväxlande med stora, kantställda stenar med flatsidan vänd utåt (fig. 9). De senare är ordnade i vågräta bälten, som över och under sig har flera tunna skift. Små på kant ställda stenar, »som böcker i en bokhylla» förekommer också. Muren gör därför ett oregelbundet intryck. Mest regelbundna är skiften närmast det ursprungliga murkrönet, som består av tunna kalktuffstenar (fig. 9 och 12). – Koret har inte kvar sina ursprungliga remstycken. De försvann ca 1230, när ett östtorn byggdes över koret (fig. 5). Ca 180 cm av korets översta del är nämligen yngre och hör till östtornet (se avsnitt 9).

Korets båda rundbågiga fönster sitter mycket högt upp, ca 120 cm under den ursprungliga takfoten. De är avtäckta av formskurna kilstenar av kalktuff, medan sidornas omfattningsstenar är av tuktad kalksten (fig. 10). Kalktuff ingår också i absidvalvets omfattningsbåge (SvK 203 fig. 51 och 52), sannolikt också i själva absidvalvet (detta var oåtkomligt 1992). Tuffstenen förekommer också här och var i muren som

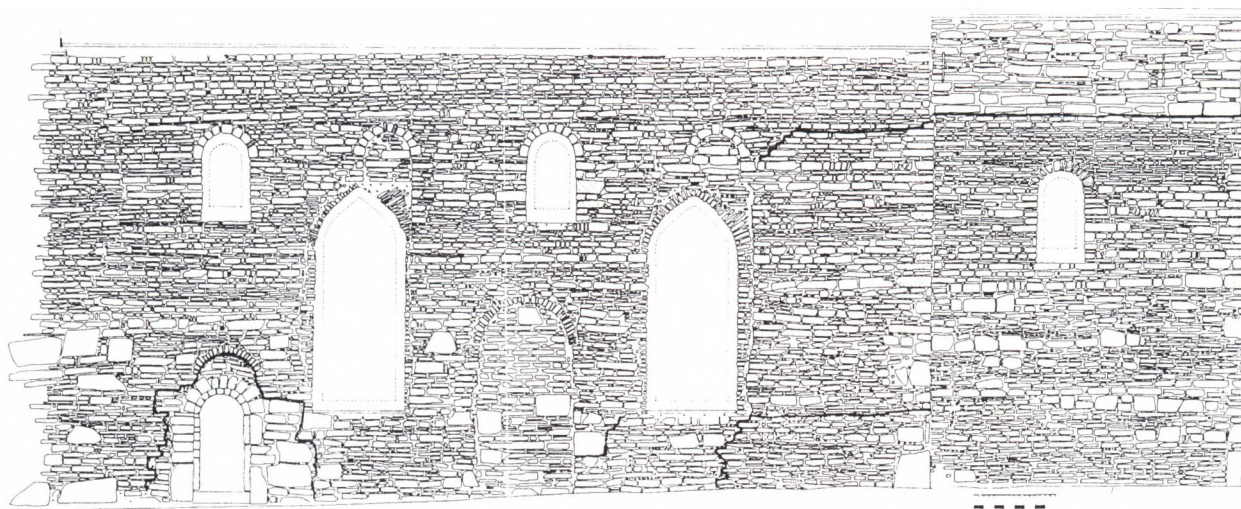

Fig. 9. Sydfasad av koret och långhuset. Uppmätning, skala 1:150, KLM 1992. – Långhusets fyra rundbågiga fönster är ursprungliga, de spetsbågiga från 1785. T h om det östligaste långhusfönstret ett lodrätt spår av ett senromanskt fönster (fig. 5). Den lilla ursprungliga portalen ersatt med en senromansk (fig. 5, 6:D). T h därom en portal från 1890-talet, igensatt 1965. Nära sydöstra långhushörnet är markerade förtagningar och skarven mellan de två äldsta etapperna (fig. 1, 2) och den tredje etappen (fig. 3).

enstaka block samt i murkrönen i form av flera täta skift (fig. 9 och 12). Murverket över fönstren däremot visar ett regelbundet, smått förband (fig. 10).

3. Bygget fortsätter

Sedan absidkoret färdigställt, fortsatte bygget i ett sammanhang västerut med långhuset, västtornet och deras portaler, upp till ca 4 m över markytan (fig. 2, 6:B, 9 och 12). Korfasadernas stora, kantställda flisor återkommer här, men i varierande format och oregelbundet formade, ca 40-60 cm höga och ända till 220 cm långa (fig. 14 och 16). Mellan dem flera tunna skift av långa stenar.

De tre portalerna var ursprungligen lika varandra (fig. 12, 13 och 16; hikuin 9, 1983 fig. 7; SvK 203 fig.

55, 57). Som avtäckning över den fyrsidiga gångöppningen, som sitter i murens ytterliv, har använts kraftiga och långa ekbalkar – utan tveak av brist på tillräckligt långa stenhällar. Över träavtäckningen vidtagert ett lågt murparti, över vilket öppnar sig en halvcirkelformad nisch, ungefär som ett tympanon. Rundbågarna i alla tre portalerna är slagna av formskurna kalktuffblock (fig. 13).

4. Tredje etappen. Provisorisk avtäckning av västtornet

Ovanför 4 m-nivå vidtar ett mer regelbundet murverk, där de stora, kantställda flisorna saknas, men där rader av små kantställda stenar, lika höga som de omgivande skiften, förekommer i stället. På norra

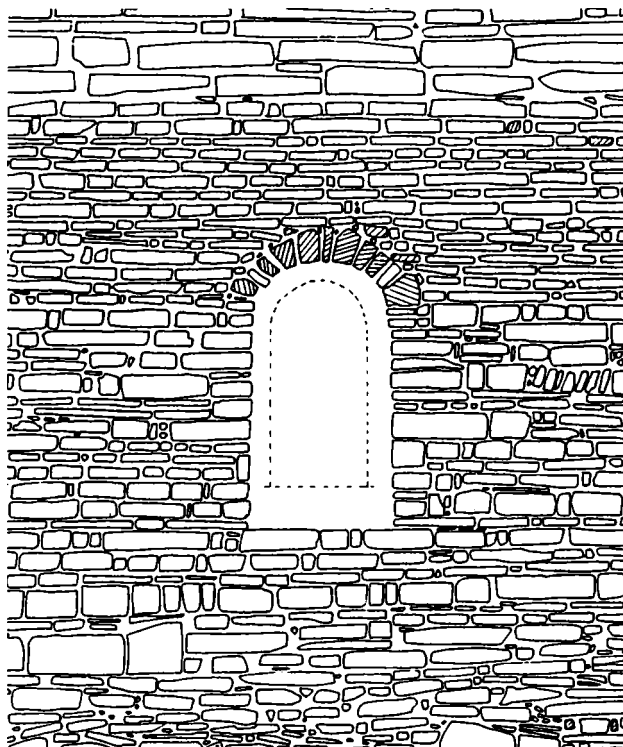

Fig. 10. Södra korfönstret med valv av kalktuff. Uppmätning, skala 1:50. KLM 1992.

tornmuren finns också ett 3 m långt »halvt axmurverk« (fig. 17).

Långhusfönstren, fyra på var sida, sitter ca 160 cm under takfoten (fig. 9, 11 och 12). Deras rundbågar är slagna med omsorgsfullt formskurna kilstenar, huvudsakligen av nästan vit sandsten, men också av enstaka block av kalktuff och kalksten. 1924 dokumenterade Anders Billow två ursprungliga fönsterbågar av ek på norra sidan, med falsar för glas på utsidan (SvK 203 fig. 56, 58). Bågarna var indelade ver-

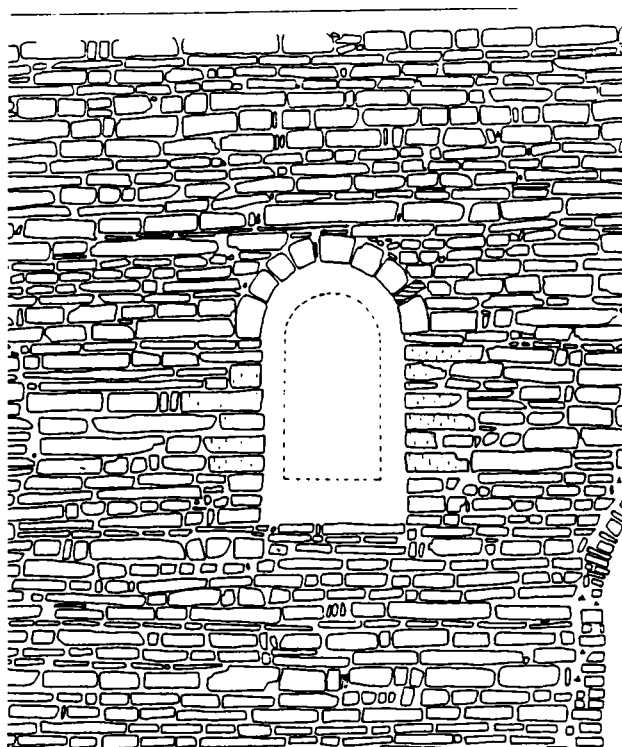

Fig. 11. Det västligaste långhusfönstret på södra sidan med valv huvudsakligen av sandsten. Uppmätning, skala 1:50, KLM 1992.

tikalt i två smalare fält, som vart och ett avslutades upp till av en rundbåge, en mycket ovanlig form (SvK 203 s 59).

Över fönstren är murverket mycket regelbundet, fortfarande med smått förband. De yttre remstyckena av delvis murken ek är delvis bevarade under putsen.

Mellan långhuset och tornet uppfördes en mur, en mellangavel, som avslutades vågrätt ett stycke ovanför långhusets dåvarande taknock (fig. 3; SvK

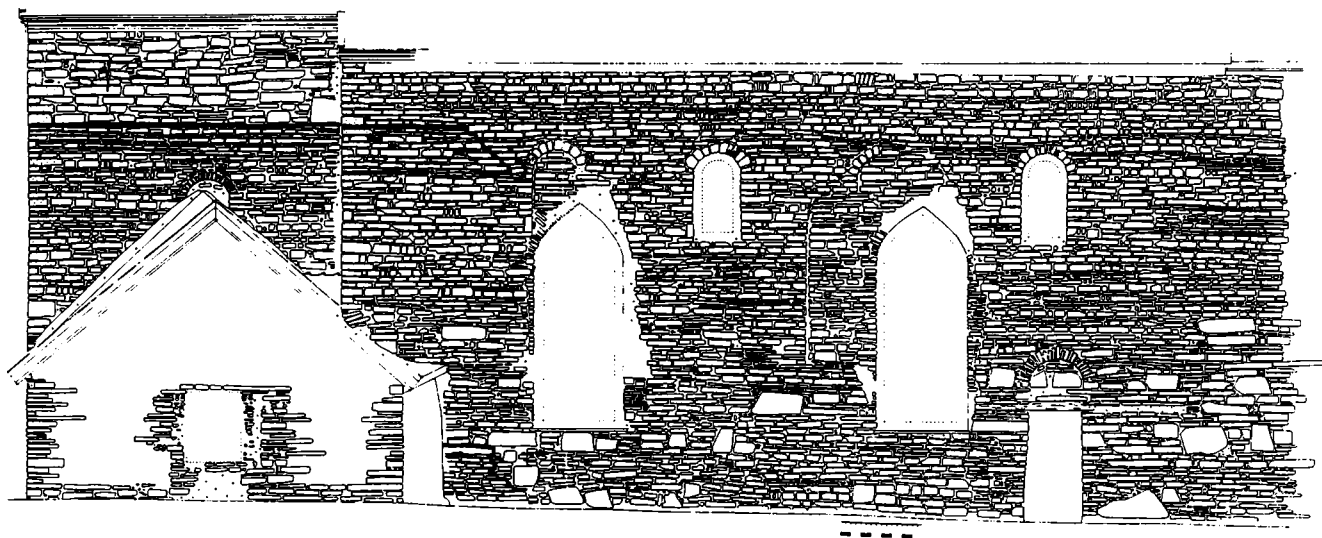

Fig. 12. Nordfasad av koret och långhuset. Uppmätning, skala 1:150, KLM 1992. – T v den vågräta skarven mellan koret och östtornet, förtagningar och skarven mellan de två äldsta etapperna av period I (fig. 1, 2) och den tredje etappen (fig. 3). Sakristian byggdes 1743-1744.

203 fig. 43a). På gavelmurens mot väster vända yta murades förtagningsstenar. Muren bildade två östliga hörn och fortsatte som korta murstumpar av det yttre murskalet med tandningar (fig. 14, 15 och 17). I och med färdigställandet av denna mur kunde långhuset läggas under tak.

Ekbindarna i takstolen är till största delen bevarade och på ålderdomligt sätt infällda i murkrönen.⁴ De är ett par cm tjockare på mitten. Med förtjockningen har timmermannen velat motverka deras nedböjning på mitten.⁵ Bindarna har urtag som vi-

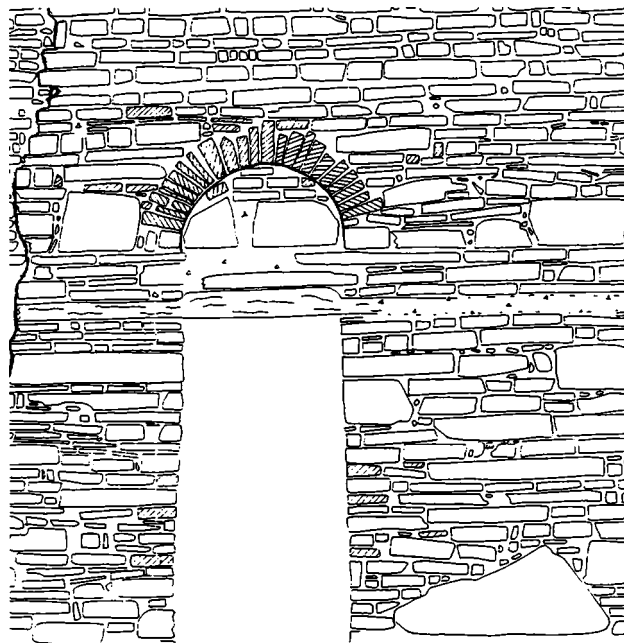

Fig. 13. Nordportalen med lång överliggare av ek samt kalktuff i bågen. Uppmätning, skala 1:50, KLM 1992.

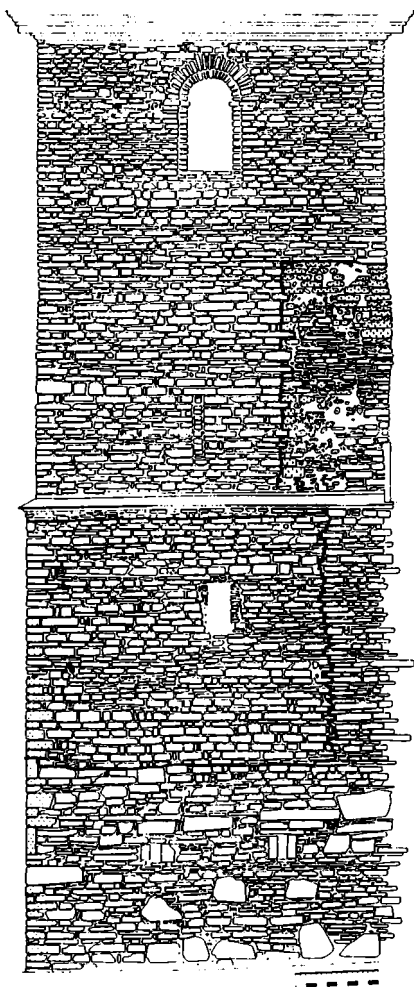

Fig. 14. Tornets sydfasad. Uppmätning, skala 1:150, KLM 1992.

sar, att takstolen ursprungligen har varit dubbelt snedstöttad (SvK 203 fig. 43 a), i likhet med dem i många tidiga, själländska kyrkor. Genom dendrokronologiska analyser har Thomas Bartholin daterat

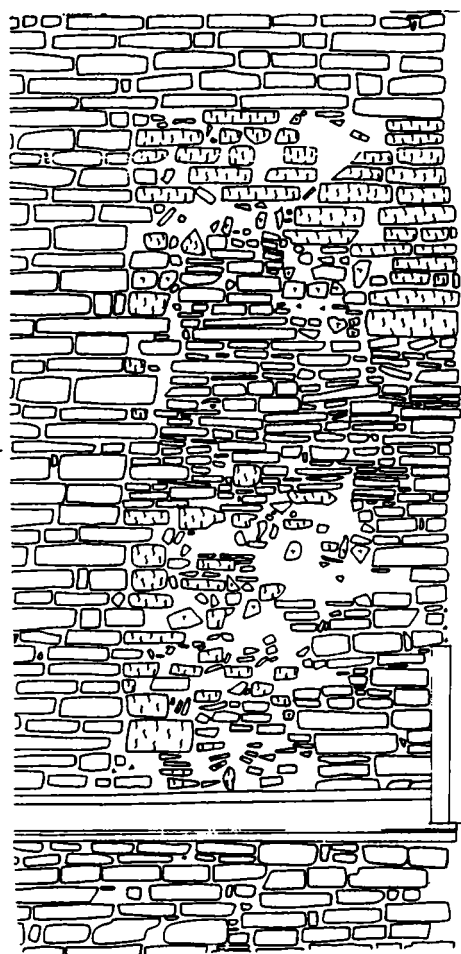

Fig. 15. Detalj av fig. 14 med delvis borthuggen tandning vid sydöstra hörnet, som bevisar, att tornet under period II slutfördes enligt ändrad planering (jfr. fig. 4). Uppmätning, skala 1:50, KLM 1992.

bindarna och därmed långhuset till något av de första åren på 1100-talet (not 1). Bindarna ingår inte i den nuvarande takstolen, utan användes 1785 för upphängning av långhusets trätunnvalv.

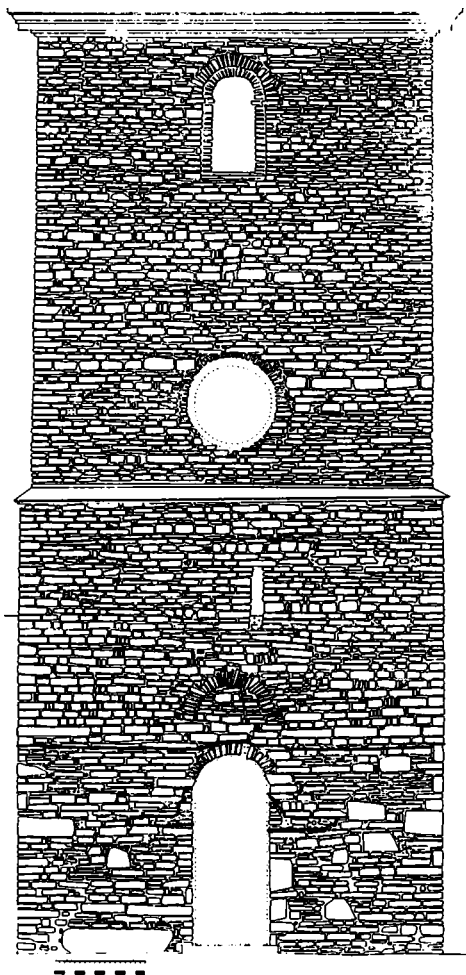

Fig. 16. Törnets västfasad med den i stort sett bevarade, ursprungliga, stora portalen, byggherrens privata ingång. Uppmätning, skala 1:150, KLM 1992.

Kyrkorummet var från början mycket högt, nära 10 m, men höjden har reducerats dels 1785, när tunnvalvet kom till, dels på 1890-talet, då man lade

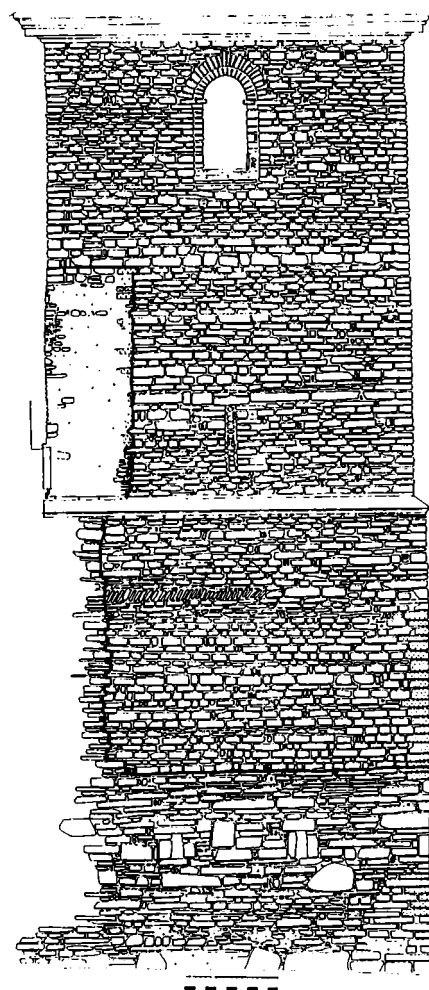

Fig. 17. Törnets nordfasad med delvis borthuggen tandning vid nordöstra hörnet. Uppmätning, skala 1:150, KLM 1992.

in ett trägolv, 65-90 cm över stengolvet för att förbättra belysningen i bänkarna!

Fig. 18. Kyrkan från sydöst efter restaureringen 1992. Foto: Torbjörn Sjögren 1994.

5. Förebilder

William Anderson⁶ betraktade på sin tid långhuset som en efterbildning av mittskeppet i en flerskeppig kyrka, men även tidiga enskeppiga kyrkor i Danmark utmärker sig genom mycket höga kyrkorum.⁷ Inspirationen torde ha kommit från de danska tuffstenskyrkorna från 1080-talet, både vad det intarsialiknande murningssättet, rumsbilden och portalformerna beträffar. På Jylland finns inte mindre än tio portaler av liknande slag.⁸ Danska forskare hänvisar till en påverkan från England, men när det gäller Öland, är det väl naturligare att tänka sig en influens från Danmark. Kalktuffens ursprung går ännu inte att fastställa,⁹ den kan lika väl ha kommit från Skåne

och Danmark som från Gotland, men det är väl troligt, att stenen har hämtats från samma trakt i Danmark, varifrån även byggfolket kom. Murningstekniken med de stora stenflaken omväxlande med normalt tunna skift känner vi igen från många tidiga tuffstenskyrkor, t ex Sonnerup på Själland, Starup m.fl.¹⁰

Av västtornet färdigställdes först dess bottenvåning, belyst av små ljusluggar, avtäckta med ekplank, utom över dageröppningen i murens ytterliv, där stenhällar utgjorde avtäckningen (fig. 14 och 17; SvK 203 fig 72a). Rummets tak bestod av ett tämligen lågt sittande bjälklag och öppnade sig med en rymlig rundbåge mot kyrkorummet. Muröppningen gjordes smalare 1746. Genom den ståtliga västportalen (fig. 16) får vi tänka oss, att kyrkans patronus och hans husfolk trädde in, för att i förnäm avskildhet delta i gudstjänsterna. Kanske döljer sig en stiftargrav under golvet?

Av tornets första våning uppfördes under samma period endast det yttre skalet till syd-, väst- och nordmurarna (fig. 3). Vi får föreställa oss, att ett provisoriskt pulpettak, lutat mot mellangavelns krön, utgjorde en temporär avtäckning.

6. Byggherren till den äldsta anläggningen.

Datering

Vem var då byggherren till denna ståtliga anläggning, som var över 32 m lång och som torde ha planlagts redan i senare delen av 1000-talet? Vid kyrkan har stått en sk Eskilstuna-kista av god kvalitet, enligt runinskriften rest över Sueinu och hans moder Ragnvi.¹¹ En kopia finns i kyrkan av den ena gavelhällen, som under tidig medeltid har omhuggits i trapetsform. Dateringen av gravmonumentet är satt till 1000-talets andra hälft, det skulle kunna vara samtidigt med kyrkans absidkor. En närmare date-

Fig. 19. Absidens ursprungliga rundfönster av ljusgrå sandsten. 1826 återanvänd i en bod, öster om kyrkan. Foto: Torbjörn Sjögren 1994.

ring av detta slags monument är nämligen föremål för omprövning.

Det finns naturligtvis inget belägg för att Sueinu eller hans ättlingar kan ha haft något med kyrkan att göra, men även gravmonumentet vittnar om en Resmobo med god ekonomi.

Som Kenth Holgersson har påvisat,¹² är Resmotrakten rik på fornminnen alltsedan stenåldern. Speciellt från yngre järnålder och vikingatiden finns många lämningar, bl a fornborgen Bårby och flera gravfält och -högar. Holgersson citerar också sådana forskare som U. E. Hagberg och F. Herschend, som framhållit värdefull export från Öland av hudar och ull till romarriket.

Fig. 20. Absidens anslutning till koret på norra sidan. Foto: KLM 1992.

7. Kyrkobyggets ekonomiska förutsättningar

Hur var då det ekonomiska underlaget för kyrkobygget? Sannolikt var det den rikt flödande Resmo källa, som ännu på Linnés tid drev en kvarn och som i vår tid är en viktig vattentäkt.¹³ Sedan 1960 förser den nämligen Mörbylånga samhälle med dricksvatten. År 1315 donerade riddaren Henrik Glysing fyra gårdar i Resmo samt en kvarn till Kalmar nunnekloster vid sin dotters inträde i klostret.¹⁴ Det går visserligen inte att bevisa, att det just var Resmo källa, som drev kvarnen, men den andra källan i trakten, helgad åt Sankt Lars, har mycket svagare flöde.¹⁵ Resmo källa har tyvärr aldrig blivit vetenskapligt undersökt.

Ett kyrkbygge under så tidig tid som det här rör

Fig. 21. Absidens ursprungliga remstycke av ek, taklist av sandsten (ritning, skala 1:10) samt lisen, dels av kalktuff, dels av kalksten. Foto: KLM 1992.

sig om, 1000-talets andra hälft, var en klok investering. Byggherren kunde tillgodoräkna sig inkomster från församlingsborna för kyrkans tjänster alltifrån vaggan och till graven.

8. Period II. Kyrkan fullbordas

Enligt den ursprungliga planeringen skulle västtornet resa sig som en monolit utan avbrott, som om det växte upp ur långhusets västra del, liksom exempelvis de danska Tveje Merløse och Fjenneslev.¹⁶

Fig. 22. Korets sydöstra hörn, murat av tunna kalktuffs- och kalkstensskivor, för att efterlikna en hörnkedja. Foto: KLM 1992.

Tydligen dröjde det mycket länge, kanske 100 år, innan tornet fullbordades (fig. 4), om man till bygget kan knyta dateringen av ett par tornluggar till »e 1210« (not 1). Denna datering skiljer sig alltså från den i SvK 203 s 74: »1100-talets mitt«.

När tornbygget återupptogs, önskade man i stället

framhäva tornets övre hälft genom en vågrät avsats (fig. 4, 14-17). Därför bearbetades den ovan beskrivna mellangavelns murstumpar, tills ett nytt murliv, ca 30 cm innanför det ursprungliga, bildades (fig. 15). 1992 syntes tydligt både de blottade och ilagade murkärnorna i norr och söder, tandningen mot väster och de sargade, fult avhuggna, östliga hörnen. Genom dessa fakta kan nu en teori avskrivas en gång för alla, framförd både 1993 och tidigare, nämligen att tornmurens särigheter skulle bero på ett ras, en olycka som man eljest ofta får räkna med.

Västtornet fullbordades därefter (fig. 4, 8, 14-17), något smalare än vad som tidigare var planerat. Tornvåningarna högre upp skildes också åt av bjälklag. Högst upp placerades en klockvåning. Även dess öppningar är på insidan avtäckta av ekplank. Endast i murens ytterliv är rundbågiga kulissbågar murade. Den ursprungliga klockstolen placerades på tre väldiga, vågräta ekbjälkar, varav två är bevarade. På dem placerades klockstolen, som själv stod fritt, utan att fresta på tornväggarna.

9. Klövsadelskyrkan (Period III)

När nu tillfälle erbjuds, vill jag också passa på att nämna något om klövsadelskyrkan i Resmo (fig. 5; SvK 203 fig. 29, 30:D, 31-33), även om denna uppsats egentligen skall begränsa sig till den äldsta anläggningen. Dateringen måste nämligen omprövas efter restaureringen 1992 och sättas till ca 1230-1240,¹⁷ alltså ungefär en generation senare än västtornets färdigställande med klockvåningen. Östtornsbygget och den därmed följande välvningen av västtornet torde nämligen ha varit alltför kostsamma för att ha företagits samtidigt med västtornets fullbordande (alltså före dess välvning). Dessutom skiljer sig murverket i västtornets övre hälft från östtornets,

d v s de 180 cm närmast takfoten (fig. 8-10, 12, 14, 16 och 17).

10. Datering av den äldsta anläggningen

När jag höll mitt föredrag på Hald i september 1993, ansåg jag mig ha tillräckliga skäl för att stryka frågetecknet i titeln, men sedan dess har rester av åldriga biskopskyrkor påträffats dels i Östergötland i Linköpings stift, dels i Sigtuna. Frågetecknet får alltså kvarstå tills vidare, men till skillnad från sina medtävlare, vad åldern beträffar, är Resmo i väsentliga delar bevarad och kontinuerligt använd och reser sig stolt över det angränsande landskapet sedan 1080-talet(?).

11. Källor som ännu inte prövats

Ännu återstår en viktig källa. Inga undersökningar har gjorts under kyrkans golv. Som redan är omtalat, är det nuvarande av trä, inlagt på 1890-talet, 65-90 cm över kyrkans stengolv, som omlades 1747. Per Olsson, son till den byggmästare, som på 1930-talet hade en restaurering om hand, har berättat för mig om rester av ett stenaltare och om en liten relikdosa med en pärla, som påträffades under trägolvet i samband med att man inlade ett värmesystem. Förhoppningsvis gömmer sig också spår av en träkyrka jämte mynt och andra daterbara föremål under stengolvet. Vi kan alltså med förväntan emotse en förnyelse av värmesystemet i framtiden!

Noter

1. Resmo har tidigare behandlats bl.a. av förf. i hikuin 9, 1983, s. 171ff samt i en monografi, Sveriges Kyrkor 203, 1988 (i det följande SvK 203). Resultatet av dendrokronologiska analyser

- har behandlats av Thomas Bartholin och förf. i hikuin 17, 1990 s. 201ff.
2. Eeva Rajala och Torbjörn Sjögren har haft vänligheten att granska manuskriptet och skaffa fram bildmaterialet. Jag tackar dem varmt för detta och för ett stimulerande samarbete i samband med restaureringen av Resmo kyrka. Deras och Mikael Deldens dokumentation av Resmo kyrka 1992 förvaras i KLM. Se även Torbjörn Sjögren 1995 s. 67-72.
 3. Ett beslut att mura om absidens taklist med tegel 1826 utfördes alltså inte. Jfr SvK 203 s. 32 och 85.
 4. Lundberg 1971 s. 40ff.
 5. SvK 203 s. 33. Jfr Sjömar 1988 s. 174 och 304f, not 121. Jag tackar Peter Sjömar för hans orientering i ämnet.
 6. Anderson 1933 s. 9.
 7. Exempel: DK III, S. Ib s 47ff och S. Jørgensbjerg, s 98 ff, bägge Roskilde.
 8. Becket 1918 s. 25. – DK XII, översikt, s. 1060 och s. 1065. – Boström 1983 s. 172-173.
 9. Enligt benäget meddelande av professor Björn Berglund. I detta sammanhang vill jag passa på att tacka Hans Stiesdal för vårt besök tillsammans 1985 i bl a Sonnerup och i brottet Vintremøller, där vi samlade in kalktuff och sågade itu flaken med en vanlig såg, för att bekanta oss med materialet. Jag tackar också Søren Floris på Mineralogisk Museum i Köpenhamn, där vi tillsammans studerade en stor samling av kalktuff och där jag överlämnade ett tuffprov från koret i Resmo.
 10. DK III, Sonnerup, s. 891 och Torslunde, s. 516, fig. 4; DK XX, Starup, s. 411, fig. 17; Vellev 1983, Lyngby, fig. 6.
 11. Delar i Kalmar Läns Museum samt i Statens Historiska Museum; SvK 203 s. 16ff.
 12. SvK 203 s. 9 ff.
 13. Carl von Linné 1741 s. 78. – SvK 203 s. 12. – Rosenqvist 1983 s. 190.
 14. Göransson i SvK 203 s. 14, och där anförda källor.
 15. S. Lars källa lämnar 34 m³ per dygn, mot 238 m³ från Resmo källa, se Rosenqvist 1983 s. 190.
 16. DK IV, Tveje Merløse, under udgivelse och DK V, Fjenneslev s. 324ff.
 17. SvK 203 s. 75 ff.

Litteratur

- Anderson, William: Resmo kyrka. Dess beskrivning och byggnadshistoria. Nybro 1933.
- Bartholin, Thomas och Boström, Ragnhild: Dendrokronologisk datering av några öländska kyrkor. I: hikuin 17. Højbjerg 1990.
- Beckett, F.: Venge klosterkirke. I: Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie 1918.
- Boström, Ragnhild: Ölands medeltida kyrktorn. I: hikuin 9. Højbjerg 1983.
- : Resmo kyrka, Öland. Sveriges Kyrkor, konsthistoriskt inventarium, vol. 203, 1988.
- Lundberg, E.: Trä gav form. Stockholm 1971.
- Danmarks Kirker, København 1933 ff. Udgivet af Nationalmuseet.
III. Københavns Amt.	XII. Tisted Amt.
IV. Holbæk Amt.	XX. Haderslev Amt.
V. Sorø Amt.	
- Carl von Linné: Öländsk Resa, förrättad 1741. Stockholm 1962.
- Eeva Rajala, Torbjörn Sjögren, samt Mikael Delden: Resmo kyrkas restaurering 1992, uppmätningar, fotos och anteckningar. Otryckt rapport i Kalmar Läns Museum.
- Rosenqvist, Tord: Mörbylånga köping. Några data från köpingens 131-åriga historia. I: Mörbylånga. En öländsk socken i ord och bild, helg och söcken, Mörbylånga 1983.
- Sjögren, Torbjörn: Den siste vikingen. I: Kalmar Län 1995. Årsbok för kulturhistoria och hembygdsvård, Årgång 80. Kalmar.
- Sjömar, Peter: Byggnadsteknik och timmermanskonst. En studie med exempel från några medeltida knuttimrade kyrkor och allmogehus, Chalmers tekniska högskola, 1988:1, Göteborg 1988.
- Vellev, Jens: Grenåegnens kalkstenskirker – forskningshistorie og tagværker. I: hikuin 9. Højbjerg 1983.